

Anaakım İktisadın Bazı Açmazları

Some Conundrums of Mainstream Economics

Mustafa DURMUŞ¹

Öz

İktisat bilimini fizik ya da kimya gibi fen bilimleri kadar kesin sonuçlar üretebilmemizi sağlayabilecek bir bilim olarak kabul etmek doğru değildir. Ayrıca onun mevcut sınıfsal çatışmaların üzerinde şekillenen ideolojilerden ya da kapitalist toplumun verili değer yargılarından veya kapitalist sisteme karşı alternatifler üreten toplumsal değer yargılarından bağımsız bir sosyal bilim olduğunu ileri sürmek de yanıltıcı olabilir. İşin aslı gerçek dünyadaki yoğun emek sömürsünden ve devasa boyutlara erişen gelir ve servet eşitsizliğinden kaynaklanan başta yoksulluk ve açlık gibi temel sorunların böyle sistemik nedenleri görmezden gelinmektedir. Keza kapitalist üretim ve tüketim tarzının doğa üzerinde yarattığı başta küresel ısınma ve iklim yıkımı gibi gerçekler veya bireysel çıkarların büyük ölçüde sosyal ilişkilerce belirlendiğine ilişkin saptamalar değer yargısı içerdiği, dolayısıyla da etik ile ilgili konular olduğu gerekçesiyle reddedilmektedir. Bu makalede sırasıyla; anaakım iktisat anlayışının metafizik ve tarihsel maddeci düşünce biçimi, burjuvazinin sınıfsal çıkarları ve sistemin egemen ideolojileri, soyut varsayımlar ve modeller ve dinsel inançlarla ilişkisi ele alınmaktadır.

Jel Kodları: A14, B14, B15.

Anahtar Kelimeler: Anaakım İktisat, İdeoloji, Değer Yargısı, Ekonomi Politik.

Abstract

It is not accurate to accept economics as a science akin to physics, chemistry or mathematics where definite results can be generated. Furthermore, it can be misleading to define it as a social science independent of ideologies that are shaped over current class conflicts or the ascribed set of values of the capitalist society or the set of social values which create alternatives for the capitalist system. The reality is that; the systemic reasons of the fundamental issues such as poverty and hunger which arise from the intense labour exploitation and the income and wealth inequality which has reached to colossal levels in the world, are being ignored. Moreover, realities such as global warming and climate destruction which are thrust upon nature by capitalist production and consumerism or determinations regarding the shaping of individual interests mainly by social relations are rejected reasoning that the contain value judgements therefore are ethical issues. This article therefore, will

¹ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, mustafa.durmus@hbv.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-6909-9497

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

discuss the following issues; the relationship between metaphysical and historical materialism way of thought, the class interests of the bourgeoisie and the hegemonic ideologies of the system, delusive hypotheses and models and religious beliefs with mainstream economics understanding.

Jel Codes: C22, E31, F31.

Keywords: *Mainstream Economics, Ideology, Value Judgement, Political Economy*

1. Giriş

Bugün akademi, bürokrasi ve iş dünyasınca benimsenmiş olan neo-klasik İktisat öğretisinin köklerinin 18'nci yüzyıla, klasik okulun kurucusu olan Adam Smith'e kadar gittiği ve temelde 19'uncu yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan faydacı marjinalistlerce ilerletildiği bilinmektedir. Ancak küresel çapta egemen bir öğretiye dönüşen neo-klasik İktisada şu ana kadar felsefi düzlemde çok sayıda eleştiri de getirilmiştir. Bu eleştirilerin en göze çarpanlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

Bu öğreti, kanıtlara dayalı bir bilim olmaktan ziyade, bir ideoloji görünümündedir; piyasalar lehine yüzlerce yıllık önyargıya sahip olduğundan bir piyasa fetişizmine yol açmaktadır; ekonominin yanlış bir biçimde, birbirinden bağımsız hareket eden bireylerden oluştuğu ve bu bireylerin rasyonel- öz çıkarıcı- hesapçı olduğu ve ekonominin de bir bütün olarak rasyonel ve etkin olduğu kabul edilmektedir; iktisadın, değer yargılarının dışında kaldığı ön kabulü yapılmaktadır; cinsiyetçi ve erkek egemen bir bakışa sahiptir; analizlerinde sosyal sınıflara, güç dağılımı asimetrisine ve emek, emekçilerin sorunlarına, üretimin nasıl ve kimler tarafından yapıldığı ve çalışma koşullarına ya da bölüşüm adaletsizliğine, gelir dağılımına ait sorunlara yer verilmemektedir; yöntemi ve modelleri tartışmalı varsayımları gerçeklere uygun değildir ve teorisi ekonomik sorunları aşmada yetersizdir (Durmuş, 2014:169-195).

Bugün sadece piyasalarda olanları değil, kamu ekonomisi kapsamındaki kamu politikalarını ve uygulamalarını ve bunların yüz yıldan fazla bir süredir geçirmekte olduğu değişimi ve dönüşümü doğru kavrayabilmek için bu iktisat öğretisinin bazı belirgin özelliklerini ortaya koymak gerekmektedir.

2. Anaakım İktisat Öğretisinin Temel Özellikleri

2.1. Hâkim İktisat Anlayışı Metafizik Düşüncenin Bir Örneğidir

Öncelikle vurgulanması gereken husus, neo-klasik iktisat" ve onun çeşitli varyantlarından oluşan "anaakım iktisat" veya "burjuva iktisadı" olarak da bilinen egemen iktisadın esas olarak felsefi idealizmin (metafizik) bünyesinde kendine yer bulabildiğidir. Çünkü hâkim iktisat anlayışı, ekonomideki gelişmeleri, içinde cereyan ettikleri üretim koşullarından, onun çatışmalarından, dinamiklerinden ve toplumsal sınıflar arasındaki kavgalardan bağımsız olarak ele alır. Tartışmalı varsayımları ve modelleri ile ekonomideki gelişmeleri izah etmeye çalışır, böylece kapitalist sistemin işleyişini haklı çıkartır. Bu çerçevede örneğin "rasyonel davranan ve her şeyi bilen birey" ve geleneksel iktisattan kendine kalan "gizli bir el" aracılığıyla "herkesin çıkarını maksimize ettiği" serbest piyasa ideal bir sistemdir.

Kısacası bu bakışla ortaya çıkacak olan sonuç, benimsemiş olduğu varsayımları ve gerçek dünyadan kopuk modelleri sayesinde önceden bilinmektedir. Felsefeci Lakatos'un sözleriyle

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

(Hill ve Myatt, 2010:3): “Bu teorik çatının merkez önermeleri, onların çürütülmesini önlemeye dönük yandaş varsayımlardan oluşan koruyucu bir kemerle sarılmıştır.”

Bu çerçevede, “Ulusların Zenginliği” nin yazıldığı tarihten kabaca yüz yıl sonra gündeme gelen neo-klasik iktisadı Blaug, sağlıklı, matematiksel biçimselliğin uyuşturucu skolastizmi şeklinde tanımlar. Ona göre (Blaug, 2002:171): “Modern iktisat hastadır ve giderek kendisi için oynanan bir entelektüel oyun haline gelmiştir, pratik sonuçlar üretmemektedir. Bu iktisatçılar giderek konuları bir tür sosyal matematiğe dönüştürmüşlerdir. Bu matematikte analitik kesinlik her şey, ama deneye dayalı geçerlilik hiçbir şeydir. Eğer bir konu biçimsel modelleme ile ele alınamıyorsa, entelektüel ahirete sevk edilir. *Econometrica* gibi dergileri bir yana bırakın *American Economic Review* ya da *Economic Journal* gibi dergilerin herhangi bir sayısına baktığınızda başka bir gezegende olduğunuzu düşünebilirsiniz”.

Yani iktisat, soyut matematiksel denklemlerle kapitalizm ve emperyalizm realitesini izah edemez. Çünkü tarih nosyonundan yoksundur ve sisteme içkin sınıf mücadelelerini dikkate almaz. Akademi ise sınıf mücadelelerinin nedenlerini sorgulamak yerine, sınıfların olmadığı varsayımına dayalı modeller ve varsayımlarla bu gerçeği saklar, en iyisinden konuyu gelir bölüşümü adaletsizliğiyle açıklamaya çalışır (Amin, 1978:113-117). Böylece anaakım iktisatçılar, “tam rekabet” modeline dayalı soyut bir dünya için oluşturulan matematiksel denklemleri piyasaların mükemmel işleyebileceğini ispatlamada kullanırlar.

Bugünkü iktisadi bağnazlığın kavrayışını şöyle özetlemek mümkündür: Piyasaların üstünlüğünü sorgulamakla Tanrıyı sorgulamak aynı şeydir. Metafiziğe göre gerçek olduğunu söylediğimiz şey gerçektir. Geleneksel dinler, bu yeni dine karşı çıkamazlar, çünkü çoğu onun mabedinde soğurulmaya razıdır (Cox, 1999).

2.2. Tarihsel Materyalizm ve Ekonomi Politik

Felsefi idealizmin zıddı olan tarihsel maddeciliğin (materyalizm) dayandığı iki önermesi mevcuttur: İlk olarak tarihseldir, çünkü gelecek geçmişteki olaylarca biçimlenir. Bu elbette geleceğin bugünden tam olarak bilinebileceği demek değildir. Bu noktada bu felsefenin kurucusu olan Marx, bir toplumun doğru analiz edilebilmesinin en iyi yolunun geçmişteki koşulların iyi çözümlenmesinden geçtiğini, çünkü bunların mevcut yapıları biçimlendirdiğini ileri sürer. Kısaca toplumları yönlendiren güç diyalektiğin kendidir. İkinci olarak maddecidir, çünkü toplumların maddi araçların ortak sunumundan yola çıkılarak oluştuğunu iddia etmektedir (Scott, 1991:235-240).

Toplumsal dönüşümün rekabet içinde iki diyalektik savı vardır. Sırasıyla toplumsal ilerleme üretim tarzının maddi güçlerinin gelişimince gerçekleşir ve toplumsal ilerlemeyi-gelişmeyi sınıf mücadelelerinin yönü tayin eder. Bu iki şey aslında birbirinin tamamlayıcısıdır. Örnek olarak sadece sınıf mücadelesi bir toplumsal dönüşüm için yeterli değildir, ayrıca o toplumdaki üretici güçlerin, alternatif bir üretim tarzı için yeterince gelişkin olması gereklidir. Yani hiçbir toplumsal yapı, ikamesi olan bir diğer yapının şartları olgunlaşmadan ortadan kaldırılamaz. Böyle bir gerekli koşulun ardından, sonucu, sınıf mücadelesi belirler.

Marksist ekonomi politiğin esasını oluşturan tarihsel maddeci felsefeye göre fikirler, hazır biçimde gökten zembille iner gibi inmezler, tersine tüm fikirler maddi dünyanın ilişkilerini yansıtır. Bu bağlamda örnek olarak A. Smith’in de, K. Marx’ın da fikirleri vahiy yoluyla ortaya çıkmamıştır. Fikirlerin tarih üzerindeki etkilerini anlayabilmek için onların hangi maddi

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

ortamların ürünü olduklarını bilmek gereklidir. Yani fikirlerin ardında onları ortaya çıkaran maddi koşulları görmek şarttır. Örneğin Marx'a (1859) göre, maddi yaşamın üretim tarzı (ekonomi) genel olarak sosyal, politik ve entelektüel yaşamın belirleyicisidir. İnsanın var oluşunu belirleyen onun bilinci değil, aksine onun varoluş biçimi bilincini belirlemektedir.

2.3. Anaakım İdeoloji Egemen Sınıfın İdeolojisidir

Bu bakış açısı altında, toplumdaki hâkim fikirler, hâkim sınıflara aittir. Öyle ki mevcut toplumsal düzeni meşru gösterebilmek için sermaye sınıfı her yolu dener. Eğitim kurumları, dini kurumlar ve medya hâkim sınıfın ideolojisini yayabilmek ve toplumu mevcut sistemin meşru bir biçimde sonsuza kadar devam edeceğine inandırabilmek için birbirleriyle yarışır. Sermaye birikiminin temel şartı, artık değer sömürsünün sürmesidir ve sermaye bunu sağlayabilecek gelişmelerin peşindedir, yani sermaye seçici davranır. Bilim ve teknoloji bu anlamda genel olarak sermayenin büyümesine hizmet eder.

Özetle: “Bilim servetin ve sermayenin bir aracı olur. Sermaye bilim yaratmaz, onu üretim sürecinde kullanmak suretiyle sömürür.” (Marx, 1994: 32-33).

Bu bağlamda, özellikle son yirmi-otuz yıldır hayata geçirilen neo-liberal politikalar, Keynes'in meşhur “politikacılar ölmüş iktisatçıların kölesidirler” sözünün artık geçerli olmadığını göstermekte, ekonomi teorileri ise değişik çıkarların entelektüel gerekçelerini oluşturmaktadır. İşin aslı, kapitalizmin tüm baskın düşünceleri, akılcı görünen her şey, hâkim sınıfların gerekçeleri, gerçekliği ve düşünceleridir ve bunlar düzenin egemenlerinin ihtiyaçlarına ve amaçlarına göre şekillenirler (Durmuş, 2014:172).

2.4. Ekonomi Politik 'ten İktisada

İktisat (economics) sözcüğünün 19'uncu yüzyılın sonlarına doğru ve klasik iktisat doktrininde yaşanan bir kırılma ile ortaya çıkan neo-klasik iktisatçılarınca kullanıldığı biliniyor. Öncesinde (Barjonet, 1962: 13), bu kavramın yerine A. Smith, Ricardo, Mill gibi klasiklerce (hatta daha öncesinde Fizyokratlarca) “ekonomi politik” sözcüğü kullanılmıştır. Böyle bir iktisat tanımı “ampirik araştırmalara dayanan, bir ulusun işlerini iyi yönetmek sanatı” anlamında ifade edilmiştir. Marx ve Engels ise ekonomi politik kavramını, bu klasik tanımı aşan bir biçimde ve kapsamda kullanmışlardır. Bu düşünürlere göre ekonomi politik, “insanların yaşamlarını sürdürebilmek için ortak çalışma, bir başka deyimle üretim sırasında birbirleriyle kurdukları her türlü sosyal ilişkiyi incelemektir”. Böylece Marx ve Engels kapitalist üretim tarzını çözümlenmekle başlarlar ve geleneksel ekonomi politikte hakiki bir niteliksel sıçrama yaratırlar.

Das Kapital'in “Giriş” bölümünde K. Marx (1859), bu yapının amacının “modern topluma ait iktisat yasalarını açığa çıkartmak” olduğunu belirtir. Bir toplumda “üretim ilişkilerini” başlangıç, gelişim ve iniş süreçleriyle beraber ele almak onun ekonomi teorisinin özünü oluşturur. Kapitalizmde “meta üretimi” başat olduğundan, çözümlenmesini “metanın analizi” ile başlatır.

Buradan hareketle Marksist ekonomi politik, üretimin sosyal ilişkilerinin bilimi olarak tanımlanır. Yani burjuva ekonomi politikinden farklı bir şekilde, Marksist ekonomi politik insanların, üretim, dağıtım, bölüşüm ve tüketim sırasında sosyal çevreleri ile kurdukları ilişkilerin, insanın öznel iradesinden özerk (nesnel) nedensellik yasalarını sergileyen bir sosyal bilimdir.

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

Bu yasaların başında değer, artı değer, sermaye birikimi, yoksullaştırma ve azalan kâr oranları eğilimi yasaları gibi yasalar gelir. Marksist ekonomi politişe göre, kapitalist sistemin işleyiş ve gelişimi bu yasalara bakılarak izah edilebilir (Barjonet, 1962: 43-45).

2.5. İktisat Bilimi Kanıtlara Dayalı Bir Bilimden Ziyade Bir İdeoloji Görünümündedir

Burjuva iktisadını bir sosyal bilim düzeyinde ele alanlar daha ziyade başta neo-klasik iktisatçılar gibi anaakım iktisatçılardır. Örneğin Marshall'a göre iktisat, sıradan iş yaşamında insanları inceleyen bir bilimdir. Robbins iktisadı, amaçlarla, alternatif kullanımlara sahip kıt araçlar arasındaki ilişkiler anlamında insan ilişkilerini inceleyen bir bilim olarak, Beveridge insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla işbirliği yapmasının genel yöntemlerini inceleyen bir bilim olarak tanımlarlar (Rutherford, 2002:164). Keza Lipsey ve Steiner, iktisadı, kıt kaynakların sınırsız insan ihtiyaçları karşılama konusundaki yetersizliğinden kaynaklanan ekonomik problemlerin çözümü ile uğraşan sosyal bir bilim (Lipsey ve Steiner, 1978:5) olarak tanımlamaktadır.

Diğer taraftan "İktisadın bir bilim olup olmadığı ya da bilim ise nasıl bir bilim olduğu konusu iktisatçılar tarafından hala tartışması süren bir konudur. İktisadın bir bilim olduğunu ileri süren Lucas gibi anaakım iktisatçılara göre, bilimin temel nitelikleri; kesinlik, tutarlılık ve matematik olduğundan iktisadın bu özellikleri sergilemesi gereklidir. Bu noktada iktisadın benimsediği temel aksiyom (temel önerme) "ergonik aksiyom", yani geleceğin hali hazırda belirlenmiş olduğu, dolayısıyla da bilinebileceğidir. Adları ister Monetarist Teori, Rasyonel Beklentiler Teorisi, isterse Neo-klasik Sentez olsun, anaakım iktisat teorilerinin belkemiği işte bu aksiyomdan hareketle, geleceğin bilinebileceği üzerine kurulmuş olan "etkin piyasa analizi" dir.

Bu analiz altında (Davidson, 2012) ekonomi mevcut "ergodik stoastik" bir süreç tarafından yönetilir. Bize düşen, sadece, gelecek ile ilgili önemli ve güvenilir istatistiki enformasyon hazırlayabilmek için, gelecekteki fiyatlar ve hâsıla ile ilgili olasılık dağılımlarını hesaplamaktır. Öz çıkara dayalı hareket eden karar alıcılar gelecek ile ilgili güvenilir bilgiye sahip olur olmaz serbest piyasadaki eylemleri, kaynakları optimal bir biçimde gelecekte en fazla getiriye sağlayacakları faaliyetlere doğru dağıtacak ve böylece de küresel düzeyde zenginlik garantilenmiş olacaktır.

Diğer yandan çok sayıda heterodoks-eleştirel iktisatçı, iktisadi sistemin "ergodik stoastik" olmayan bir süreç tarafından belirlendiğini, yani öz çıkara dayalı hesapçı ve geleceği tahmin edebilen birey davranışlarından ziyade, tersi davranışların etkili olduğunu ileri sürerek, iktisadın böyle bir kesinlik ve tamlık sergilemesinin mümkün olamayacağını altını çizmektedirler. Bu bağlamda örneğin, 2008 krizinin öngörülememesi, "ergodik stoastik" aksiyomu temel alan etkin piyasa çözümlemesinin de bilim dışılığını ortaya koymaktadır.

Uygulamada iktisat eğitimi alan öğrencilere neo-klasik iktisadın tıpkı fizik ve diğer doğa bilimleri gibi bir bilim olduğu öğretilir. İktisatçılar da bilim insanları olduklarını, siyaset bilimci, sosyolog ya da antropologlardan farklı olduklarını iddia ederler. Bu bilimden ne anladıklarına bağlı bir durumdur. Eğer bilimi gerçek dünya ile ilgili bir araştırma yöntemi olarak tanımlarsak iktisat, siyaset bilimi, sosyoloji gibi bir bilimdir. Ama bilim, doğa bilimlerinde olduğu gibi nesnel ölçülebilir kategorilerle, deneylerle kanıtlanabilir şeylerle ilgili ise bu anlamda iktisat bir bilim değildir (Chang ve Stern-Weiner, 2014).

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

Örneğin Kaldor' a göre (Parker, 2009), "Walrasgil Genel Denge Teorisi" İkinci Dünya Savaşından bu yana matematiksel iktisatçılar tarafından rafine edilmiş ve geliştirilmiş olan oldukça gelişmiş bir entelektüel sistem, entelektüel bir deneyimdir. Ancak Einstein'ın "Görelilik Teorisi" ya da Newton'un "Yer Çekimi Kanunu" gibi bilimsel bir hipotez oluşturmamaktadır. Temel varsayımları aksiyomatiktir, deneye dayalı değildir ve sonuçlarının geçerliliğinin ya da ilgisinin sınanabileceği her hangi bir özgün yöntemle sahip değildir.

Bir başka anlatımla, eğer bilimden anlaşılması gereken deneysel gözlemlere dayalı olmak ve veriler ile uyumlu analizler geliştirmek ise iktisadın çok önemli bir kısmı bilim değildir. Toplanan veriler üzerine genelleştirilmiş bir teori inşa etmek yerine iktisat daima, kendini geçerli kılacak olan önceden belirlenen varsayımlara dayalı olarak geliştirilmiş teorilere dayandırılmıştır. Deneysel sınama ise (o da eğer yapılırsa) onlarca yıl sonra yapılır ki çoğu kez bu gerçeklerin teoriyi yalanladığı ortaya çıkar.

Bunun tipik örneği neo-klasik üretim teorisidir. Bu teori on binlerce işçiyi çalıştıran büyük şirketlerle, ücretli işçi çalıştırmayan küçük bir aile işletmesi arasında niteliksel bir fark görmez. Bu aktörleri harekete geçiren şeyin sosyal güçten kaynaklanan yapılar değil, teknoloji ve piyasa güçlerinin olduğunu ileri sürer. Bu teorinin "Azalan Verimler Kanunu" gibi dayandığı birçok varsayımı mevcuttur.

Bu varsayımlar neo-klasik teorinin işleyebilmesi için şarttır. Oysa bu varsayımlar gerçek hayatta yapılan deneyler sonucunda elde edilmemiştir. Örneğin ortalama maliyet eğrisini keşfeden Pigou'dur. Pigou bunu gözlemleriyle değil, teorinin ihtiyaçları için geliştirmiştir. Yani model gerçek durumu açıklamak için değil, arzu edilen sonuçları üretmek için yaratılmıştır. İyi bir teori söz konusu olguyu tam olarak tanımlamalı ve kesin öngörülerde bulunabilmelidir. Bu bağlamda Pigou'nun keşfi ikisini de karşılamaz. Başka hiçbir bilim analiz ettiği olgulardan bağımsız teoriler geliştirmeyi uygun bulmaz ve teorilerini sınamak için onlarca yıl beklemez, teorileriyle çatışan gerçekleri basitçe görmezden gelmez ve sanki gerçeklerin genelleştirmesiymiş gibi teorilerini anlatmaya devam etmez (Parker, 2009).

Son dönemde yazılmış olan üç eleştirel kitap (Adler, 2009; Orrell, 2010; Varoufakis, Halevi ve Theocaratis, 2011; Yates, 2011) kategorik olarak neo-klasik iktisadın bir bilim olduğu iddiasını reddetmektedir. Bu çalışmaların ortak sonuçlarına göre iktisatçılar; "denge, istikrar, etkinlik, geri besleme çevrimleri" gibi belli bilimsel kavramları; "cebir, olasılık, normal dağılım, rastlantı, bağımsız değişken" gibi belli matematiksel ve istatistiksel yöntem ve nosyonları kullanmakta ve bunları uygun olmayan ve dar kafalı bir biçimde topluma uygulamaktadırlar.

2.6. İktisat Sınıfsal Çıkarlardan Bağımsız Değildir

İktisat bilimi bilimsel olduğu iddiasında olsa da temelde bir ideolojidir. Öyle bir ideolojidir ki zengin ve güçlü'nün çıkarlarını savunmakta ve süreç içinde uygulamacılara prestij, etki ve para gibi imkanlar bahsetmektedir. Üniversitelerde okutulan iktisat giderek reel dünyanın sorunlarını ve konularını dışlayan biçimsel teknikler tarafından işgal edilmiştir. İktisat alanında yapılan çalışmaların birçoğu iktisat bilgisini ilerletmek için yapılmamaktadır. Örneğin bu çalışmalar tema konusunda ilgi çekici ve aydınlatıcı olmayan varyasyonlar üretmektedirler. Çok az iktisatçı toplumun karşılaştığı önemli iktisadi sorunların ne olduğunu kendilerine sormakta, giderek büyük çoğunluk örneğin "girişimci üniversite" konsepti altında üniversite-sanayi

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

işbirliği nosyonu çerçevesinde özel sektörün ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış projeler için çalışmaktadır.

Böyle bir tespit iddialı görünse de, bugün iktisatçıların büyük bir çoğunluğunun içinde bulunduğu durum bunu doğrulamaktadır. Çünkü iktisatçılık bugün bir mesleğe dönüşmüştür ve onun uygulayıcıları da maddi iyileşmenin bir aracı olarak onu işlevlendirmektedirler. İktisat ya bugün statükonun savunusu olarak ya da daha kötü bir biçimde büyük sermaye için değişiklikler yapmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır.

Samir Amin'e (2011) göre, örneğin, geleneksel iktisat biliminin gerçek amacı, politik yönünü ortadan kaldırmak ve nötrlük, dolayısıyla da nesnellik taslamaktır. Bunun doğal sonucu eleştirel düşünce kapasitesinin yok edilmesi ve insanların sadece tarihin seyircileri konumuna indirgenmeleridir. Buna ekonomi politiğin Rönesans'ı ile daha da iyisi, tarihsel materyalizm ile meydan okumak mümkündür ve gereklidir.

2.7. İktisat "Tam Olmayan" Bir Bilimdir

Bu bağlamda "neden iktisat öğreniriz ya da öğretiriz" sorusu önemli hale gelmektedir. Öncelikle etrafımızdaki maddi dünyanın işleyişini ve ekonomik biçimde açıklanan sosyal ilişkileri anlayabilmek için iktisat öğreniriz. Ama diğer sosyal bilimlere göre daha güçlü bir neden daha söz konusudur: Şeyleri daha iyiye doğru dönüştürmek için iktisat öğreniriz. Dünyayı sadece yorumlamak değil, aynı zamanda değiştirmek için öğrenme fikri aslında yabana atılacak bir fikir değildir. Radikal bir iktisatçı olmamasına rağmen A. Marshall örneğin, masasında yoksul bir işçi resmini bulundurur ve çalışmalarının ne için ve kimler için olması gerektiğini hatırlardı. Marx'ın "benden önceki filozoflar dünyayı anlamaya, ben ise onu değiştirmeye çalıştım" sözü ise çok özlü bir sözdür (Ghosh, 2013).

Diğer taraftan, üniversitelerde okutulmakta olan anaakım iktisat ders kitaplarını eleştiren Hyatt ve Mill'e (2010: 3) göre, mevcut iktisat öğretisinin bir gün kanıtlara dayanan pozitif bir bilim olabileceği umudu boş bir ümittir. Çünkü çok basit politika değişikliklerinin olası sonuçları üzerinde bile bir uzlaşma yoktur. Örneğin asgari ücretin işsizliği artırıp artırmadığını her iki yönde de destekleyen deneysel araştırma sonuçları mevcuttur. Aslında bu tür tartışmalar serbest piyasa yanlıları ile karşıtlarının muharebe alanlarıdır. Kaldı ki delil ve gözlemlerin teorik farklılıkları ortadan kaldırması da mümkün değildir. Einstein'ın dediği gibi: "Bir şeyi gözlemleyip gözlemediğiniz kullandığınız teoriye (yaklaşım) bağlıdır. Neyi gözlemleyeceğinizi belirleyen şey benimsediğiniz teoridir." (Hyatt ve Mill, 2010: 3).

Davranışsal iktisadın savunucularından Shiller (2011) içinse iktisat henüz tamamlanmış bir bilim değil, geliştirilmeye ihtiyacı olan bir bilimdir. Seligman'ın (1903:70) dediği gibi, iktisat bilimi sosyal bir bilimdir, etik bir bilimdir, tarih bilimidir ancak bir doğa bilimi değildir. Bu nedenle de tam değildir.

Diğer taraftan gerçek hayattan ve insandan kopuk modeller ne denli bilimsel kurulursa kurulsunlar yanlış olabilmekte ve yanlışlanabilmektedirler. Örneğin iktisatçıların çoğunluğu 2008 küresel finans krizinin gelişini göremedi, çünkü kendilerini gerçek dünyadan, insanların ne durumda olduklarından ne düşündüklerinden ne yaptıklarından soyutladılar. Ayrıca sadece iktisatçılar değil, kullandıkları modelleri de aslında hiçbir zaman böyle büyüklükte bir krizin ortaya çıkabileceği ihtimalini ortaya koyamadı. Zira anaakım iktisat insanı yeterince merkezine

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

almadığı gibi, insan davranışlarının matematiksel analize indirgenemeyeceği gerçeğinin de tam olarak farkında değil.

2.8. Adam Smith'in Bazı Görüşleri Burjuvazi Lehine Çarpıtıldı

Anaakım iktisadın bugünkü durumunda klasik iktisadın kurucusu A. Smith'in bazı temel fikirlerinin çarpıtılmasının da rolünün olduğu ileri sürülmektedir. Buna göre, Smith (2010) ünlü eserinde öz çıkara dayalı eylemlerin bazen sanki görünmez bir elin işleyişi gibi, toplumun geniş kısımları için faydalı olan sonuçlar ürettiğini yazar ama aynı zamanda ücretleri düşük tutan işverenler ya da Avrupalı tüccarların kolonilerdeki davranışlarından hareketle, bu tür davranışların topluma zarar verebileceğini de vurgular.

Smith'in fikirleri daha sonra cımbızla seçilerek basit ideolojilere dönüştürülmüş ve bu ideolojiler üniversitelerin ve siyasal karar alma mekanizmalarının başat ideolojileri olmuştur. Öyle ki neo-klasik teori 'görünmez el'in, ekonomik öz çıkarların daima hayal edilebilecek en iyi sonuçları sağlayacağını garantilediğini, buradan hareketle kâr peşindeki faaliyetler üzerindeki herhangi bir kısıtlamanın gereksiz, hatta zararlı olduğu ileri sürmektedir.

2.9. İktisat Egemen Sınıfın Çıkarlarına Hizmet Eden Varsayımlar, Yöntemler ve Değer Yargılarıyla İlerleyen Bir Öğretidir

Parker'a göre, iktisatçılar her ne kadar disiplinlerinin bilimsel ve değer yargısından bağışık olduğunu söyleseler de gerçek çok farklıdır. Yani iktisat değer yargılarından bağışık değildir. Tersine, büyük çapta ve derin bir biçimde ideolojik ve ürettiği sonuçlar da ilginç bir tesadüfle zenginlerin, toprak sahiplerinin, sermayenin patronlarının ve müdürlerinin duymak istediği türden sonuçlardır.

İktisat ister inşa ettiği teorik modellerinde, isterse de sorduğu sorularda ve vermeye çalıştığı yanıtlarda olsun, toplumun sınıfsal bölünmüşlüğünden bağımsız olmadığını ortaya koymuştur. Bunun bir nedeni piyasanın baskısı iken, bir diğer nedeni egemen iktisat anlayışının benimsediği yöntemler ve varsayımlardır. Öyle ki bu bir ideoloji ve gerçek bilim karmaşasıdır ve ideolojik döküntüleri ağırlıktadır. Bilimsel araştırmalar ve analizler yerine iktisat bilimi her zaman zenginlerin talepleriyle yönlendirilmiştir. Bu birçok düzeyde hayata geçirilen bir durumdur (Parker, 2009).

Bir başka anlatımla, belirgin bir biçimde iktisatçılar mevcut sınıf sistemini ve gelir / servet bölüşümünü verili bir durum olarak kabul ederler. Bunu yaparken de sosyal sınıfları, ekonomik ve sosyal güç farklılıklarının varlığını inkâr ederler ya da çok önemsizleştirirler. Bu da kaçınılmaz olarak iktisat bilimini statükoya hizmet eden bir ideolojiye dönüştürmektedir.

İktisadın toplum içinde dalları, kolları olan çok sayıda kısıta sahip bir "sosyal bilim" olduğu söylenebilir. Yani iktisat, antropoloji ya da fizik gibi fen bilimlerinden ziyade dışarıdan gelen etkilerin ve yerleşik çıkarların etkisine girmiştir. Bu, zenginlerin her zaman bilimin "düzene uygun" dersler öğretmesi gerektiği yönündeki görüşlere sahip olduğu anlamına gelmektedir. Yani yerleşik düzene ve yerleşik çıkarlara ters olan hiçbir şey bilimsel dahi olsa öğretilmemelidir. Bunun sonucunda herkesin değil, azınlığın çıkarlarını yansıtan bir bilime olan ihtiyaç duyulmaktadır.

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

Bu bağlamda, iktisat alanında büyük ölçüde egemenlerin çıkarlarına hizmet eden teorilerin üretmesi de, iktisat derslerinde öğrencilere anlatılanların işverenlerin-sermaye sınıfının ve zenginlerin duymak istedikleri şeylerden oluşması da sürpriz olarak görülmemektedir.

Benzer biçimde, sözde bilim adı altında kitlelere verilen dersler aracılığıyla örneğin işçilerin yapacakları en iyi şeyin patronların (pardon piyasanın) talimatlarına uymak olduğunun öğütlenmesi bu anlamda şaşırtıcı değildir. Her seferinde iktisadın, işçilere grevlerin, sendikaların, haklarını korumak için direnmenin zararlı bir faaliyet olduğu ve işçilerin sadece zenginlerin küçük kırıntılar vermelerini beklemelerinin iyi bir şey olduğu yönündeki mesajları vermesi de tesadüf değildir. Bu süreç hala, kurumlarıyla, zengin fonlara sahip üniversitelerdeki akademik kadrolarla, think-tanklarıyla ve “piyasası yüksek iktisatçılarıyla” işlemektedir. Araştırma ve eğitim fonlarının kontrol altında tutulması iktisadın zenginlerin iktisadi olarak sürmesine yardımcı olmaktadır (Parker, 2009).

İktisadın sadece kapitalist sınıf ile değil, aynı zamanda devlet ve siyaset kurumu ile de karşılıklı ciddi bağları söz konusudur. Bu durumun en açık kanıtı örneğin arz yönlü ya da Keynesyen tanınmış iktisatçılardan oluşan bir topluluğun birbiriyle doğrudan çeliştiği, birbirine rakip olduğu kabul edilen tezlerinin ya da görüşlerinin sürekli olarak piyasaya çıkartılmasıdır. Çok önemli bazı iktisadi projeler ise belli politik görüşlerin tamamlayıcısı konumundadırlar. Özcesi, kapitalizm boyunca siyasal yelpazenin her noktasını meşrulaştırmak için hazırlanmış bir genellikte burjuva iktisat teorileri hep mevcut olmuştur.

20’nci yüzyılda burjuva iktisat teorisi- burjuva siyaseti ilişkisine verilebilecek en iyi örneklerden biri kamu ekonomisi teorisinin belkemiğini oluşturan Refah İktisadının ilk teoremi olarak bilinen teoremdir. Bu teoremi ortaya atan Arrow ve Debreu’ya göre belli koşullar altında serbest piyasalar Pareto optimal sonuçlar üretir. Bu nedenle de piyasalara yönelik kamusal müdahaleler sadece bu ideal dengeden uzaklaşılmasına neden olur.

Bilimsel olarak kanıtlanması mümkün olmayan bu önermenin Soğuk Savaş döneminde ortaya atılmasının nedeninin, o dönemde yükselmekte olan sosyalizme karşı kapitalizmin aslında daha iyi-ideal bir sistem olduğunun matematiksel olarak kanıtlanmasına dönük ideolojik bir çaba olduğu gerçeğini görmek gerekir (Orrell, 2010: 12).

2.10. Bilim Nesnel Olmak Durumundadır

Gerçeklerle uyuşmayan varsayımlardan, bunlara dayalı olarak oluşturulan, ancak gerçek ekonomiyi açıklamaktan yoksun model ve teorilerden ve toplumdaki egemen güç-iktidar odaklarından bağımsız bir sosyal bilimi tanımlama ihtiyacı da ortadadır.

Bu bağlamda, öncelikle böyle bir bilim, bilgimizden ya da inancımızdan bağımsız yapıların olduğu gerçeğinin kabul edilmesini gerekli kılar. Yani teorilerin varlığı dünyanın bu teorilerin bir ürünü olduğu anlamına gelmez. Bilgi ve teorilerin ve onların kavramlarının ötesinde bir gerçeklik mevcuttur. İşte bu bağımsız gerçeklik bir bakıma teorilerin uğraştığı şey olmak durumundadır.

Sosyal bilimlerin en önemli görevlerinden biri toplumda cereyan eden olayları, süreçleri ve yapıları açıklamaktır. Bir bilimsel araştırmanın en önemli katkısı, gerçekliğin neye benzediğini açıklamaktır. Ancak pozitivistin aksine, bilimin ana amacı sadece gözlemlenmiş gerçekler arasındaki olay-düzenliliklerini ortaya çıkarmak değildir. Daha ziyade bilimin işi bu

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

gözlemlenmiş gerçekleri üreten güçlerin ve derindeki yapıların tanımlanması, ortaya çıkartılmasıdır.

2.11. Bilim Sorgulayıcı ve Eleştirel Olmalıdır

Böyle bir bilimsellik anlayışı kaçınılmaz olarak sorgulayıcı ve eleştirel olmayı gerektirir. Eleştirelilik ise kabaca örneğin, sosyal ilişkileri ve eşitsizlikleri anlamında bu düzenin, devasa eşitsizliklerin sürmesini sağlayan düşüncelerin ve deneye dayalı bulgularla desteklenmeyen bilim dışı yaklaşımların sorgulanması ve eleştirilmesi demektir. Örnek olarak, eğer birisi insanların temelde bencil olduklarını ve sadece kâr için eylemde bulunma eğiliminde olduklarını söylüyorsa burada eleştirilecek çok şey vardır, zira bu çıkarım insanların davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Mevcudun, var olanın, olabilecek olan ile aynı olduğunu varsayamayacağımız için eleştirel olmak gerekmektedir.

Callinicos'un da vurguladığı gibi, eleştirel olmayan çalışmalar, olabilecek olanı mevcut olana eşitler, böylece de statükocu olurlar. Marx'ın ileri sürdüğü gibi, doğru gibi görünen her şey doğru olmayabilir, dolayısıyla da yüzeyin altındaki görebilmek için derine inilmelidir. Yani sadece yüzeydeki görünümü anlatan, yansıtan düşünceler eleştirilmelidir. Marx var olan her şeyin, mevcut düzenin, üstelik de araştırılarak, güçlü insanlardan korkmadan acımasızca eleştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Das, 2011).

2.12. Neo-klasik İktisadın Dinsel, İnanca Dayalı Bir Yönü Mevcuttur

Anaakım iktisada yapılan eleştirilerin bir diğeri, giderek bir tür dinsel bir yönünün ağırlık kazanmasıdır. Bu bağlamda iktisadın önermeleri ve çıkarımları ile inanç ya da dinlerin önerme ve çıkarımları arasındaki benzeşimler üzerinden iktisadın giderek dinselleştiği, teolojik sistemler ile aynı tezleri kullanan bir dinsel ideolojiye dönüştüğü ileri sürülmektedir.

Örneğin Harvard ilahiyat profesörü Cox'a göre, teolojik sistemlerin merkezinde Tanrı, neo-liberal iktisat olarak da gündeme gelen yeni teolojik sisteminkinde ise piyasa yer alır. Hristiyanlıkta Tanrı her şeyin sahibidir (omnipotent), her şeyi bilir (omniscient) ve her yeredir (omnipresent). İnsanın görebilme yetisinden uzak olsa da bunlar geçerlidir ve bunu ancak inananlar bilirler. Piyasa da öyledir, her zaman biz ölümlüler kanıtlarını göremesek de piyasa da her türlü gücün üstündedir, her şeyi bilir ve her yeredir. Tanrısal her şeye sahip olmak neyin gerçek olduğunu tanımlayabilmek, yoktan var etmek, vardan yok edebilmek demektir. Piyasaların henüz tam olarak erişemedikleri ama arzuladıkları böyle bir güç yaratılmış her şeyin metalaştırılması anlamına gelmektedir. Bize söylenen piyasanın insanların neye ihtiyaçları olduğunu belirleyebildiği, bakırın ve sermayenin maliyetini, bir berberin, işçinin ya da bir üst düzey yöneticinin ne kadar ücret alması gerektiğini, jet uçaklarının, spor ayakkabılarının ne kadara satılması gerektiğini mükemmel bir biçimde bildiğidir (Durmuş, 2014: 172).

Keza geçtiğimiz yüzyılda üzerinde çok durulan "iktisadi etkinlik" ya da "kaynak tahsisinde etkinlik" kavramı aracılığıyla anaakım iktisatçıların ilerleme, günahlardan arınma ve yeryüzü cennetini kurma sözü verdiklerini de unutmamak gerekir.

2.13. Piyasacı Tanrıbilim

Andrews, piyasacı bir Tanrı bilimden söz eder. Bu yaklaşıma göre (Andrews, 2009) iktisatçılar adeta bir papaz rolü oynayarak kurtuluşa götürecek olan iyi ya da kötü davranışları tanımlarlar. Yani piyasa Tanrıdır ve iktisat da bir çeşit din bilimidir. Bu çerçevede ciddi yoksulluk eleştirisine

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

karşı piyasa destekçileri son tahlilde yükselen dalgaların tüm kayıkları yükselteceği, böylece yoksulların da kurtulacağını ileri sürerler. Bu bir piyasacı Tanrıbilimidir ve piyasaların insana yaklaşımını haklı gösterir. Böylece piyasalara müdahale, kendimizi Tanrı yerine koyup hayata müdahale etmemiz anlamına gelir ki bu asla yapılmamalıdır.

Cox, iktisat ile teoloji arasındaki giderek ortaya çıkan yakınlaşmayı şöyle açıklamaktadır (Cox, 1999):

“Yıllardır teoloji ile ilgilenen biri olarak, bana dünyada olup biteni anlamam için iş dünyasında yazılanları okumam önerildiğinde, yeni bir jargon ile karşılaşma heyecanına kapıldım ama yanıldım. Keşfedilmemişleri görmek yerine deja vu ile karşılaştım. Wall Street Journal, Time ve Newsweek gibi iş dergileri çarpıcı bir biçimde Genesis’i (Yaratılış) yansıtıyordu. Piyasa reformlarının ardındaki tanımlar, para politikası ve Dow Jones’in konvolüsyonlarına baktığımda yavaş yavaş insan tarihinin içsel anlamının büyük yorumunu, işlerin neden ters gittiğini ve nasıl düzeltereğini çözmeye başladım. Teologlar çöküş hikâyeleri, günah ve yeniden kurtuluş doktrinleri ile insanlık tarihini anlatırlar. İş dünyası da ince bir gizleme ile bu yönüme başvurur: Servetin yaratılışına ilişkin eski Ahit’in iki kitabı, devletçiliğin baştan çıkarıcılığı, ekonomik döngülere esir olma ve son tahlilde, serbest piyasaların keşfi ile kurtuluş (özellikle Uzak Doğu ülkeleri için küçük çaplı bir kemer sıkma ile birlikte). Piyasaların kâhin ve falcıları çok yüksek gizemleri olan yüce papazlar konumundadırlar. Onların öngörülerine ya da önerilerine karşı çıkmak aforoz ve lanetlenmeyi beraberinde getirir. Bugün, örneğin herhangi bir hükümet politikası piyasayı kızdırırsa bundan sorumlu olanlar bedelini öderler. Hiç kimse piyasanın her şeyi bilme yetisini sorgulamamalıdır. Tıpkı Calvin’in esrareniz tanrısallığı gibi piyasa gizemli bir biçimde işler, gözlerden ıraktır ama son tahlilde her şeyi en iyi o bilir”.

Bu çerçevede dinlerin ekonomik performansı artırıcı rolüne vurgu yapan yaklaşımlar da söz konusudur. Bunlara göre düşük maliyetli bir ekonomik sistemi yaratmaya dönük dini inançlar ya da öğretiler daha etkin bir ekonomik sistemin kurulmasını sağlayabilirler.

Örnek olarak Nelson’a göre, eğer mevcut dini liderler ekonominin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyorsa bu boşluğu iktisat bilimi doldurabilir. Nitekim Afrika ve diğer bazı çok geri kalmış ekonomilerde faaliyette bulunan profesyonel iktisatçılar sadece iktisadın teknik yönlerini ya da daha iyi bir bankacılık sisteminin nasıl kurulacağını değil, aynı zamanda örneğin yolsuzluklara karşı ya da özel mülkiyet haklarını savunan bir dizi dini değeri de öğretmeye çalışmaktadırlar (Nelson, 2001: 262-263).

Kısaca, standart anaakım iktisat ders kitapları adeta köktenci dini kitaplar gibidir. İnsanlar onlara tıpkı yaradılışa ilişkin İncil’deki hikâyeye inandıkları gibi inanmalıdırlar. Dogmalara karşı çıkmak ölümünüze susamak demek olduğundan, Descartes örneğin, geleneksel iktisatçılar tarafından görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla ders kitaplarında hayal edilen sistem hayali bir sistemdir ve tıpkı yaradılış hikâyeleri gibidir. Gerçekte ise piyasa ekonomisi yoktur, sadece tekelci kapitalizm vardır. Tüm diğer dogmatik kitaplar gibi iktisat ders kitapları da eleştirel akıllar oluşturmayı değil, beyin yıkamayı amaçlamaktadırlar (Amin, 2011).

2.14. İktisat Değer Yargılarından Azade Değildir

Anaakım iktisat ders kitaplarında genelde iktisat biliminin değer yargılarının dışında, değerden azade bir sosyal bilim olduğu yazılıdır. Onlara göre iktisat gerçeklerle ilgilenir ve iktisadi dünyayı olduğu gibi açıklamaya ve tahmin etmeye çalışır. Ahlaki değerlerle ilgili sorular iktisat

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

biliminin alanı dışındadır. İktisat bilimi ne kadar adalet ya da eşitlik olması gerektiği ile de ilgilenmez. Bu etik sorunlar son tahlilde siyaset mekanizması tarafından ele alınırlar. Yeterince rekabetçi piyasalar etkin sonuçlar üretirler. Bu nedenle de örneğin değer yargılarından hareketle asgari ücret düzenlemesine ya da sendikalara gerek yoktur, hatta bunlar işçilerin çıkarlarına zarar dahi verirler.

Bu bakış açısı altında örneğin iktisat hocaları beyaz önlüklü laborantlar benzeri teknisyenlerdir. Nesnel olarak iktisatçılar bir teoriyi diğeriyle kıyaslayan, uzman görüşüyle desteklenmiş politik reçeteler hazırlayan insanlardır. Bunun doğal çıkarımı iktisatçıların metodoloji konusunda anlaştığı ve veri sorunlar karşısında en iyi modelleri bildiğidir. İktisatçıların yapabileceği en iyi şey mümkün olduğunca etkin bir biçimde toplumun hedeflerine ulaşmak konusunda önerilerde bulunmaktır.

Modern iktisadın değer yargılarından bağımsız olduğu tezinin geçerliliği ya da geçersizliği onun sosyal rolü dikkate alınarak daha net anlaşılabilir. Çünkü iktisat genelde mevcut sosyal yapıları ve mevcut üretim ve bölüşüm ilişkilerini veri olarak almakta, bunların etrafına dogmalar inşa ederek onların varlığını meşrulaştırmaktadır.

Bir başka anlatımla, iktisatçılar genellikle kapitalist toplumun özel mülkiyet kurumu ve eşitsizlik gibi politik ve iktisadi yönlerini verili olarak kabul ederler ve teorilerini bunların etrafında inşa ederler.

En eleştirel yorumla iktisat kendini kanıtlamaya ve arzu edilen sonuçları elde etmeye dönük varsayımlar üzerine kurulmuş olan basit bir spekülasyondur. İlginç bir tesadüf sonucu bu amaçlar bir avuç güçlüyü ve bunların kârlarını destekler ve serbest piyasaların olası dünyanın en iyisi olduğunu gösterirler. Değerden bağımsız bir bilimin mevcut sistemin savunusu için ilahi gerekçeler oluşturması nasıl mümkün olabilir? Bunun temel nedeni tarih bilгимizin yetersizliği, mevcut gelir ve servet bölüşümünün nasıl yaratıldığının yeterince bilinmemesidir. Tam tersine bölüşüm ilişkileri verili olarak kabul edilmekte ve tartışılmamaktadır (Parker, 2009).

Anaakım iktisat, kâr, faiz ve rantın özgün bir sosyal sistemin ürünleri olmaktan ziyade bireysel kararların bir sonucu olduğu tezini ileri sürerek kapitalist sosyal ilişkiler için doğal bir meşrulaştırma sunmaktadır. Sosyal sınıfları kendi içinde içselleştirmekte, onlara evrensel uygulamalar atfetmekte ve mevcut gelir ve servet bölüşümünü veri kabul ederek sınıf yapılarını ve piyasa gücünde farklılaşmaya neden olan sınıfsal farklılıkları haklı göstermektedir. Bazılarının neredeyse sınırsız sermaye ve servet sahibi iken, diğerlerinin yaşayabilmek için emek güçlerini satmak durumunda kaldıkları ya da mal ve hizmet üretimine bu kesimlerin yaptıkları katkıların ne olduğu gibi hususlar dikkate alınmamaktadır.

Örnek olarak, “değerden bağımsız” bu bilim her iktisadi sorunda işçileri suçlar: İşsizlik, resesyon ya da düşük iktisadi büyümenin nedeni ücret düzeylerinin aşırı yüksekliğidir. Oysa kârların maksimize edilmesi işçiler için de iyi bir şeydir. Çünkü işlerini koruyabilirler.

Diğer yandan, büyük sermayenin karşısında sessiz kalan ya da onu destekleyen ama işçi sendikaları söz konusu olduğunda onları yerden yere vuran iktisatçıların değer yargısız davrandıkları ileri sürülemez. Yani anaakım iktisatçılar disiplinlerinin bilimsel ve değer yargısından bağımsız olduğunu söyleseler de gerçeklik çok farklıdır. İktisat bilimsel olmaktan uzak olduğu gibi değer yargılarından da azade değildir.

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

2.15. Anaakım Kitapların Ruhunda Burjuva Değer Yargıları Saklıdır

İşin aslı, iktisadın değer yargılarının dışında bir bilim olduğu tezi çok tehlikeli, bir o kadar da sıkıcı bir efsanedir. Ders kitaplarının daha ilk sayfalarında kitabın yazarının değer yargısı ortaya konulur: “İktisat bilimi nedir?” sorusuna ya “kıt kaynakların hasılayı büyütme ve kullanma bilimi olarak ya da toplumun ihtiyaçlarının karşılandığı yoksulluğun azaltılması olarak” yanıt verilir. Yani etkili olmadığı ileri sürülen değer yargıları gerçekte iktisat bilimini ve ders kitaplarını kuşatmıştır. Bu yargılar belli politik ve sosyal ideolojilere dayanmaktadır. Bu ideolojiler hep mevcuttur ve ders kitaplarında zımni olarak etkilidirler.

Değerden bağımsız olduğu ileri sürülen iktisadın saklı değerleri vardır ve bunlar iki yüzyıl boyunca teorik ve pratik olarak geliştirilmişlerdir. Anaakım iktisat bunları sadece doğal şeyler olarak görmez, aynı zamanda işçileri kontrol etmenin ve tüketicileri sürekli tüketmeye yöneltmenin bir aracı olarak da gerekli görür. Bu saklı değerler üzerinden anaakım iktisat, toplumu sadece incelemekle kalmaz, aynı zamanda toplumu yönlendirmeye çalışır.

İktisatçıların çoğunlukla iyi niyetli akademik ve mesleki uygulamaları sırasında topluma dayattıkları değer yargılarının başında benmerkezcilik, açgözlülük gelir. Buna göre insanlar diğerleri üzerinde ne tür zarara neden olacaklarına aldırmaksızın amaçlarına ulaşmalı, faydalarını maksimize etmelidirler. İkinci olarak kurnazlık, hinlik savunusu gelir. Öyle bir rekabetçi dünyada yaşamaktayız ki bu durum aşk konusunda dahi sıkı hesaba dayalı kararları gerektirmektedir. İnsanlar acımasızca amaçlarını hayata geçirmelidirler. Keza yukarıdakilerin bir yan ürünü olarak, güvensizlik ve yetersizlik duygusuna kapılarak kıskançlık ve korkunun ölümcül karışımına teslim ediliriz. Rahat bırakılmamalıyız. Bizden daha rahat, daha iyi durumda olanların, daha verimlilerin, özellikle de rekabetçi dünyanın moral standartlarını karşılayabilecek kadar bizden zenginlerin varlığı bizi rahatsız etmelidir. Statükosunu, özgüvenini yani ayakta kalmasının araçlarını kaybetme korkusu, (sosyal refah programları ile ne kadar hafifletilirse hafifletilsinler) kapitalist toplumlardaki davranışların ana belirleyicisidir (Gutenschwager, 2012).

Böylece iktisadi ortodoksi, aç gözlülük, hinlik ve korkunun oluşturduğu bir üçgen kalıp içinde faaliyet gösterir ve bu onun sosyal ve etik dünyasının sınırlarının oluşturur. Vermek istediği ideal imaj budur ve büyük ölçüde de serbest piyasacı toplumlardaki insanlar üzerindeki dayatmalarında başarılı olmuştur. Bu üçgenin dışında kalan etik ve duygusal sorular diğer aktörlere ve diğer disiplinlere bırakılmıştır.

Neo-klasik iktisat yüzyılı aşan bir süredir tüm değerlerden kaçınan bir görüntüye bürünmüş ve örneğin sadece kendi çıkarını düşünen bireylerle ilgili olarak oluşturulan ve “gerçek” olduğuna inandığı varsayımlarla yoluna devam etmiştir. Böylece iktisadi çözümler kendi çıkarını kollayan davranışlarla ortaya çıkan iktisadi sonuçların olası en optimal sonuçlar ürettiğini ortaya koyma çabası içinde olmuştur.

İktisat bilimi tercihlerle ilgilendiğinden bir amaç gerektirir ve bu da değer yargılarına dayanır. Yani değer yargısından yoksun bir iktisat yoktur. Ancak pozitif iktisadın temeli olan bireysel değer yargıları ile normatif iktisat alanında yer alan Refah İktisadının değer yargıları birbirinden farklıdır. Pozitif iktisadın temelini oluşturan fayda maksimizasyonu bireysel değer yargısına örnek iken, bireysel tercihlerin önüne sosyal değerleri (kamu yararı vb.) koyan, bireysel tercihlere kısıtlar koyarak çözümler öneren etik değer yargısı ikincisine örnek oluşturur.

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

“Gerçek” ile “değer yargısı”nı dikotomik bir biçimde birbirinden ayırmanın en kötü sonucu, kuşkusuz, eleştirel düşüncenin caydırılması, tartışmaların durdurulması, hatta düşünmeye son verilmesidir. Oysa değer yargısını iktisadın dışına çıkartma çabası iktisada katkı sağlayamaz. Tarihten bir örnek vermek gerekirse, Nazileri İkinci Dünya Savaşı’nda yenmek anaakım iktisatçılara göre Pareto optimal bir durum olamazdı. Çünkü bu savaşta bazı insanlar başlangıç durumuna göre refah kaybına uğradı. Ama bugün çok büyük bir kısmımız faşizmin yenilgisiyle dünyanın en azından belli bir süreliğine de olsa, daha iyi bir noktaya geldiğini kabul ediyoruz.

3. Sonuç

İktisat bilimini fizik ya da kimya gibi fen bilimleri kadar kesin sonuçlar üretmemizi sağlayabilecek bir bilim olarak kabul etmek doğru değildir. Ayrıca onun mevcut sınıfsal çatışmaların üzerinde şekillenen ideolojilerden ya da kapitalist toplumun verili değer yargılarından veya kapitalist sisteme karşı alternatifler üreten toplumsal değer yargılarından bağımsız bir sosyal bilim olduğunu ileri sürmek de yanıltıcı olabilir.

Diğer taraftan gerçek dünyadaki yoğun emek sömürsünden ve devasa boyutlara erişen gelir ve servet eşitsizliğinden kaynaklanan başta yoksulluk ve açlık gibi temel sorunların böyle sistemik nedenleri görmezden gelinmektedir. Keza kapitalist üretim ve tüketim tarzının doğa üzerinde yarattığı başta küresel ısınma ve iklim yıkımı gibi gerçekler veya bireysel çıkarların büyük ölçüde sosyal ilişkilerce belirlendiğine ilişkin saptamalar değer yargısı içerdiği, dolayısıyla da etik ile ilgili konular olduğu gerekçesiyle reddedilmektedir.

Oysa sırf öznellik taşıdığı iddiasıyla, örneğin çalışan sınıfların ve toplumun sistemce ötekileştirilmiş olan diğer kimliklerinin çıkarlarını savunan ilerici normatif değerlendirmeleri ve buna uygun olarak gündeme getirilen somut kamu politikalarını önemsemek ve savunmak gereklidir.

Bu bağlamda, örneğin milli geliri artıran ancak onun daha da adaletsiz bölüşümüne neden olan bir değişiklik toplumun bütünü açısından iyi değildir. Keza az sayıda dolar milyarderleri yaratan buna karşılık milyonlarca yeni yoksul üreten bir iktisadi büyüme ya da birikim stratejisi kabul edilemezdir, dolayısıyla da sorgulanmalıdır, eleştirilmelidir. Bu sorunlar eşitlikçi ve sosyal adaletçi birincil bölüşüm sisteminin kurulmasını gerektirir. Öte yandan ortaya çıkan bir bütçe açığının en geniş yığınların ödediği ve yaygın bir biçimde adaletsiz oldukları kabul edilen KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerle veya emisyon yolu ile kapatılması değil, sadece çok zenginlerden alınacak olan kalıcı bir artan oranlı servet vergisi ve/veya çok zenginlerin ödediği gelir vergisinin artırılmasıyla kapatılması savunulmalıdır.

Kaynakça

Amin, S. (1978). *The Law Of Worldwide Value* (Translated by Brian Pearce and Shane Mage), Monthly Review Press.

Amin, S. (2011). *Talking About The Market*. <https://www.pambazuka.org/governance/talking-about-market> (10 March 2011).

Andrews, A. (2009). *Praying for a revolution in economics*. www.theguardian.com, (11 July 2009).

Barjonet, A. (1962). *Ekonomi Politik Nedir?* (Çeviren: Erdoğan Başar), Anadolu Yayınları.

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

-
- Blaug, M. (2002). Disturbing currents in modern economics. <http://www.autisme-economie.org>, May 2002.
- Chang, H., & Stern-Weiner, J. (2014). Becoming Economic Citizens, Part 1-2. <http://www.newleftproject.org>, (05 June 2014).
- Cox, H. (1999). The Market as God, Living in the new dispensation, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1999/03>.
- Das, R. J. (2012). Why must social science be critical, and why must doing social science be difficult? <http://radicalnotes.com> (3 November 2012).
- Davidson, P. (2012). Is economics a science? Should economics be rigorous? Journal of Post Keynesian Economics, USA, real-word economics review issue no. 59, <http://www.paecon.net/PAEReview/issue59/Davidson59.pdf>, (12 March 2012).
- Durmuş, M. (2014). Kamu Ekonomisi Teorisi Üzerinden Bir Ana Akım (Neo-klasik) İktisat Eleştirisi, Yrd. Doç. Dr. Nilgün Akça'ya Armağan, Gazi Kitabevi, Ankara, 169- 195.
- Ghosh, J. (2013). Why Study Economics? <http://brechtforum.org>. (June 2013).
- Gutenschwager, G. (2012). Is Economics a Value Free Science? World Economics Association, (WEA), Conferences, 2012, Economics and Society. The Ethical Dimension, (Feb-March 2012).
- Hill, R., & Myatt, T. (2010). The Economics of Anti-text book, A Critical Thinker's Guide to Micro-economics, Zed Books.
- Lipsey R. G. & Steiner, P. O. (1978). Economics, McGraw-Hill Book Company Incorporated.
- Marx, K. (1859). A Contribution to the Critique of Political Economy-Preface, 1859", Progress Publishers, Moscow, 1977, <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/preface.htm> (17 December 2021).
- Marx, K. (1994). Economic Manuscript of 1861 – 63 (Conclusion) in Marx and Engels, Collected Works, 34 (New York: International Publishes.
- Nelson, R. H. (2001). Economics as religion, The Pennsylvania State University Press.
- Orrell, D. (2010). Economyths, Ten Ways Economics Get It Wrongs, John Wiley and Sons Canada, Ltd.
- Parker, (2009). A critique of von Mises et al. <http://libcom.org> (17 August 2009); <https://anarchism.pageabode.com/book/c-1-what-is-wrong-with-economics/#secc16> (18 December 2021).
- Rutherford, D. (2002). Routledge Dictionary of Economics, second edition.
- Scott, A. G. (1991). Marxian and radical economics. A Modern Guide to Economic Thought (Edt: Douglas Mair, Anne G. Miller), Edward Elgar Publ., 1991.
- Seligman, E. R. A. (1903). Economics and Social Progress, Publications of the American Economic Association, 3rd Series, 4(1), (February 1903).

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

Shiller, R. J. (2011). A People's Economics. <http://www.project-syndicate.org>, (20 January 2011).

Smith, Y. (2010). Death of an economic paradigm. <http://brechtforum.org/death-economic-paradigm>, from Mint [India], (15 June 2010).

Yates, M. D. (2011). The Emperor Has No Clothes, But Still He Rules: Three Critiques of Neoclassical Economics. <http://cheapmotelsandahotplate.org>, (14 June 2011).

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde *Fiscaoeconomia* Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Ethics Statement: The author declares that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, *Fiscaoeconomia* has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

Some Conundrums of Mainstream Economics

Mustafa DURMUŞ

Extended Abstract

Until recently, many criticism have been made against mainstream economics on a philosophical level. Respectively: This doctrine has the appearance of an ideology rather than an evidence-based science; it leads to a market fetishism because it has centuries-old bias in favour of markets; it is wrongly accepted that economy consists of individuals acting independently of each other and that these individuals are rational-self-interested-calculating, and that the economy as a whole is rational and efficient; It is assumed that economics is excluded from value judgements; has a sexist and male-dominated view; in their analysis, social classes, power distribution asymmetry and labour, problems of workers, how and by whom production is made, working conditions or unfair distribution, problems of income distribution are not included; its method and models are controversial, its assumptions are not in line with the facts, and its theory is insufficient to overcome economic problems.

The "prevalent economics", also called "neo-classical economics" and its various variants, "mainstream economics" or "bourgeois economics", essentially falls into philosophical idealism (metaphysics). This approach cannot explain all the realities of capitalism and imperialism through mathematical equations which is the highest level of abstractionism. Because neither does it take into account the historical origin of the system nor the nature of the class struggle. Historical materialism, which is the opposite of philosophical idealism, has two basic principles: First, it is historical, because according to this approach, the future is shaped by events that occurred in the past within the framework of certain evolutionist laws. Secondly, it is materialistic, because it argues that societies are formed in accordance with the objective of the collective presentation of the material means of existence.

According to the historical materialist view, the mainstream ideology is the ideology of the ruling class. The dominant ideas in society belong to the ruling classes. The capitalist class uses all means to protect and justify their order and rules. Based on this philosophy, Marxist political economy is defined as the science of the social relations of production. In other words, unlike the classical bourgeois political economy, it is a social science that reveals the laws of objective causality, independent of human will, of the relations that people enter with their social environment during production, distribution, exchange and consumption.

Economics appears to be an ideology rather than an evidence-based science. The issue of whether economics is a science or what kind of science it is still a subject of debate among economists. It is not possible for economics to display a certainty and completeness as in the physical sciences. In this context, economics is a science like political science and sociology. But if science is about objectively measurable categories, where experiments can be the proof as in the natural sciences, then economics is not a science in this regards.

The science of economics is not independent of class interests, although it claims to be scientific, it is basically an ideology. It is such an ideology that it defends the interests of the rich and powerful, and in the process offers the implementers opportunities such as prestige, influence and money. Economics has become a profession today, and its implementers also

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

use it as a means of material improvement. Economics is used today either as a defense of the status quo or, worse, as a means of making changes for big businesses.

Economics is an "incomplete" science. The hope that it might one day become a positive science based on evidence is rather a false hope. Because there is no consensus on the possible consequences of even very simple policy changes. For example, there are empirical research results supporting whether the minimum wage increases unemployment in both directions. For Shiller, one of the proponents of behavioural economics, economics is not a completed science yet, but a science that needs improvement. As Seligman said, economics is a social science, an ethical science, a science of history, but not a natural science. Therefore, it is not complete.

Economics is a doctrine that proceeds with assumptions, methods and value judgments that serve the interests of the ruling class. Economics is not free from value judgments. On the contrary, it is largely and deeply ideological, and the results it generates are, by an interesting coincidence, the kind of results the rich, landlords, bosses and managers of the capital want to hear. Instead of scientific research and analysis, economics has always been guided by the demands of the rich and implemented policies accordingly. This is something that is put into practice on many levels.

Mainstream economics has serious ties not only with the capitalist class, but also with the state and the political institution. The most obvious proof of this situation, for example, is the continuous release of thesis or views of a community of well-known Keynesian economists, which are considered to be directly contradictory and competing with each other. Some very important economic projects are complementary to certain political views. In short, throughout capitalism, there have always been bourgeois economic theories in general, prepared to legitimise every point of the political spectrum.

On the other hand, science has to be objective. There is also the need to define a social science that is independent of assumptions that do not fit with the facts, models and theories based on them but lacking in explaining the real economy, and the dominant power centres in society. Such a science requires acceptance of the fact that there are structures independent of our knowledge or belief. Because there is a reality beyond knowledge and theories and their concepts. The main purpose of such a science is not merely to reveal the regularities of events among observed facts. Rather, the job of science is to identify, uncover the forces and deeper structures that produce these observed facts.

Such a scientific understanding inevitably requires being inquisitive and critical. Criticism, on the other hand, roughly means questioning and criticising this order in terms of its social relations and inequalities, the ideas that perpetuate huge inequalities, and unscientific approaches that are not supported by empirical findings.

Another criticism of the mainstream economics is that a kind of religious aspect is gradually gaining weight. In this context, it is argued that economics is becoming more and more religious through the analogies between the propositions and inferences of economics and the propositions and inferences of beliefs or religions, and it turns into a religious ideology that uses the same theses as theological systems. It should not be forgotten that mainstream economists promised progress, redemption and establishing a paradise on earth through the

Durmuş, M. (2022). Anaakım İktisadın Bazı Açmazları. *Fiscaeconomia*, 6(1), 1-19.

Doi: 10.25295/fsecon.1045548

concept of 'economic efficiency' or 'allocative efficiency', which was emphasised in the last century. According to some approaches, economists play the role of a priest, describing good or bad behaviour that will lead to salvation. So the market is God and economics is a kind of theology. This is a market theology and justifies the market's approach to man. Thus, intervention in the markets means that we put ourselves in the place of God and intervene in life, which should never be done. In this context, there are also approaches that emphasize the role of religions in increasing economic performance. According to them, religious beliefs or teachings aimed at creating a low-cost economic system can enable the establishment of a more effective economic system. For example, if the current religious leaders are not able to meet the needs of the economy, economics can fill the gap.

In mainstream economics textbooks, it is generally written that economics is a social science without value, outside of value judgments. According to them, economics deals with facts and tries to explain and predict the economic world as it is. Questions about moral or ethical values are outside the domain of economics. Nor is economics concerned with how much justice or equality there should be. These ethical issues are ultimately dealt with by the political mechanism. The validity or invalidity of the thesis that modern economics is independent of value judgments can be understood more clearly by considering its social role. Because economics generally takes existing social structures and existing production and distribution relations as data, and legitimises their existence by building dogmas around them. As a matter of fact, the thesis that economics is a science outside of value judgments is a very dangerous and boring myth. Economics, which is claimed to be value-free, has implicit values that have been developed theoretically and practically over two centuries. Mainstream economics sees them not only as natural things, but also as necessary as a means of controlling workers and urging consumers to consume constantly. Through these hidden values, mainstream economics not only examines society, but also tries to direct it.

The worst consequence of dichotomously separating 'truth' from 'value judgment' is, of course, the discouragement of critical thinking, the cessation of discussion, or even the cessation of thinking. However, the effort to take the value judgment out of economics does not contribute to the economy. To give an example from history, defeating the Nazis in World War II would not have been a Pareto-optimal situation, according to mainstream economists. Because in this war, some people lost their welfare compared to the initial situation. But today, most of us admit that with the defeat of fascism, the world has come to a better place, at least for a while.